

Εμμανουήλ Ξάνθος

Περίληψη :

Ο Εμμανουήλ Ξάνθος, έμπορος από την Πάτμο, πρωταγωνίστησε στη σύσταση και στην εξέλιξη της Φιλικής Εταιρείας, αν και ο ρόλος του αμφισβητήθηκε από συγχρόνους του και μεταγενέστερους. Ήταν το πρόσωπο που προσέγγισε αρχικά τον Καποδίστρια για να αναλάβει την ηγεσία της Εταιρείας, και στη συνέχεια τον Αλέξανδρο Υψηλάντη. Τα απομνημονεύματά του αποτελούν μια από τις βασικές πηγές για τη Φιλική Εταιρεία.

Τόπος και Χρόνος Γέννησης

1772, Πάτμος

Τόπος και Χρόνος Θανάτου

1852, Αθήνα

Κύρια Ιδιότητα

Έμπορος, ιδρυτικό μέλος της Φιλικής Εταιρείας

1. Νεανικά χρόνια: Η Οδησός και η ίδρυση της Εταιρείας

Ο Εμμανουήλ Ξάνθος γεννήθηκε στην [Πάτμο](#) το 1772. Ο πατέρας του Νικόλαος είχε υπηρετήσει στο ρωσικό στρατό, ενώ η μητέρα του Δούκαινα, που καταγόταν από αρχοντική οικογένεια του νησιού, φρόντισε για την ανατροφή του.¹ Σπούδασε στην Πατμιάδα Σχολή. Όταν έγινε 20 ετών, μετέβη στην Τεργέστη και εργάστηκε σε μεγάλο εμπορικό οίκο. Το 1810 επισκέφθηκε για πρώτη φορά την [Οδησό](#), όπου εργάστηκε ως γραμματέας του μεγαλεμπόρου Βασιλείου Ξένου. Το 1812 ήλθε στην [Κωνσταντινούπολη](#) για εμπορικές υποθέσεις και συνεταιρίστηκε με τους Ιωαννίτες Ασημάκη Κροκίδα, Χριστόδουλο Οικονόμου και Κυριάκο Μπατζακτζή σχετικά με το εμπόριο λαδιού. Για το λόγο αυτόν μετέβη στις αρχές του 1813 στην Πρέβεζα και τα Γιάννενα, όπου έλαβε σχετική άδεια από τον Αλή Πασά με τη μεσολάβηση του Μάνθου Οικονόμου, αδελφού ενός εκ των συνεταιρών του. Στη συνέχεια επισκέφθηκε την Αγία Μαύρα (Λευκάδα), όπου, όπως αναφέρει στα απομνημονεύματά του,² μύηθηκε στον Τεκτονισμό. Το Νοέμβριο του 1813 επανήλθε στην Οδησό. Εκεί, όπως αναφέρει ο ίδιος,³ γνώρισε το [Νικόλαο Σκουφά](#) και τον [Αθανάσιο Τσακάλωφ](#) και συνδέθηκε φιλικά μαζί τους. Η φιλία των τριών ανδρών οδήγησε στην ιδέα της σύστασης μιας μυστικής εταιρείας.⁴

Ο ιστορικός Κωνσταντίνος Σβολόπουλος, επαναπροσεγγίζοντας το θέμα της σύστασης της [Φιλικής Εταιρείας](#),⁵ ύστερα από έρευνα σε αρχειακές πηγές και μελέτη της αλληλογραφίας μεταξύ των μελών της Φιλικής Εταιρείας, καταλήγει στο συμπέρασμα ότι μπορεί να υποστηριχθεί βάσιμα η υπόθεση πως δεν υπήρξε πράγματι ιδρυτική τριάδα της Εταιρείας. Την πρωτοβουλία στην πρώτη επεξεργασία της ιδέας σύστασης της Φιλικής την είχαν, κατά τον Σβολόπουλο, οι Τσακάλωφ και Σκουφάς, χωρίς να είναι δυνατόν να προσδιοριστεί ο αρχικός εμπνευστής. Κατά την παραμονή τους στην Οδησό –υποστηρίζει ο Σβολόπουλος– διασταύρωσαν τις σκέψεις τους με τις σκέψεις δύο ακόμα Ελλήνων πατριωτών από τον επαγγελματικό τους κύκλο, του Αναγνωστόπουλου και του Ξάνθου. Δεν είναι καν αναγκαίο –πάντα κατά τον Κων. Σβολόπουλο– να συναντήθηκαν από κοινού και οι τέσσερις. Όταν οι δύο πρώτοι ολοκλήρωσαν στη Μόσχα την επεξεργασία της αρχικής ιδέας και καθόρισαν επακριβώς τους όρους δράσης της Εταιρείας, αποφάσισαν να δράσουν.

Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι ο Εμμανουήλ Ξάνθος, ενώ στα απομνημονεύματά του, το έτος 1834, κάνει λόγο για ιδρυτική ομάδα της Εταιρείας αποτελούμενη από το Σκουφά, τον Τσακάλωφ και τον ίδιο, σε αναφορά του προς την Εθνοσυνέλευση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843 σημειώνει ότι: «οι συσκευθέντες και αρχίσαντες το

Εμμανουήλ Ξάνθος

έργον εις Οδησσόν κατά τον Νοέμβριον του 1814 έτους ήσαν τέσσερα άτομα, ο Νικόλαος Σκουφάς εξ Άρτης, ο Αθανάσιος Φίρου Τσακάλωφ, Ιωαννίτης, ο Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος, Πελοποννήσιος, και ο υποφαινόμενος εκ Πάτμου». ⁶

Ο Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος από την Ανδρίτσαινα της Ηλείας, ο οποίος εργαζόταν ως υπάλληλος στο εμπορικό κατάστημα του Αθανασίου Σέκερη (τον οποίο αργότερα θα μνησει στην Εταιρεία), γνώρισε στην Οδησσό το Νικόλαο Σκουφά και συνδέθηκε μαζί του με στενή φιλία.

Ένα άλλο θέμα το οποίο δημιουργεί πολλά ερωτηματικά σχετικά με το χρόνο και τη σειρά συμμετοχής στην ιδρυτική ομάδα είναι η αναφορά στα συνθηματικά αρχικά που χρησιμοποιούσαν τα μέλη της. Ο Τσακάλωφ χρησιμοποίησε τα αρχικά Α.Β (γεγονός που από κάποιους ερευνητές θεωρήθηκε ένδειξη του ότι σε αυτόν ανήκει η ιδέα της ίδρυσης της Εταιρείας), ο Σκουφάς τα αρχικά Α.Γ και ο Ξάνθος τα αρχικά Α.Δ, τα οποία αργότερα ζήτησε και του δόθηκαν ο Νικόλαος Γαλάτης.

Η ενδεχόμενη συμμετοχή του Π. Αναγνωστόπουλου στην ιδρυτική τριάδα καταρρίπτεται, αφού θα έπρεπε σε αυτόν να ανήκουν τα αρχικά Α.Δ (αντιθέτως έλαβε από την αρχή τα αρχικά Α.Ι). Εξάλλου η παραχώρηση στο Νικόλαο Γαλάτη των αρχικών Α.Δ ενδεχομένως να οφείλεται σε αδρανοποίηση του Ξάνθου ως το 1817, όταν αυτός βρισκόταν στην Κωνσταντινούπολη και οι δύο σύντροφοί του και συνιδρυτές της Εταιρείας στη Μόσχα. ⁷

2. Η επανασύνδεση της ιδρυτικής ομάδας και η μεταφορά της έδρας στην Κωνσταντινούπολη

Η ενδεχόμενη αδρανοποίηση του Ξάνθου το διάστημα της παραμονής του στην Κωνσταντινούπολη και μέχρι τη συνάντησή του με το Νικόλαο Σκουφά το Πάσχα του 1818 ενισχύεται και από το γεγονός ότι ο τελευταίος δεν γνώριζε τον ακριβή τόπο κατοικίας του Ξάνθου. Μετά τη συνάντησή τους η παλιά φιλία αναθερμαίνεται. Μετά το θάνατο του Σκουφά ο Εμμανουήλ Ξάνθος και ο Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος αναβαθμίζονται σε ηγέτες της Εταιρείας, μαζί με τον Παναγιώτη Σέκερη, ⁸ και θα αποτελέσουν την ηγετική της ομάδα ως την κήρυξη της Επανάστασης. Στην ηγετική ομάδα παρέμεινε και ο Αθανάσιος Τσακάλωφ ως την αναχώρησή του για την Ερμιόνη και στη συνέχεια τη φυγή του στην Πίζα της Ιταλίας.

Στις συσκέψεις της ηγετικής ομάδα αποφάσισε να παραμείνει η Αρχή μυστηριώδης και απρόσωπη, να εξακολουθήσουν οι κατηχήσεις «Συστημένων» και «Ιερέων», να λειτουργήσει το σύστημα των «Αποστόλων», να απονέμεται με φειδώ ο βαθμός του «Ποιμένος». Την ίδια εποχή η Εταιρεία, και παρά τη συνεχή διεύρυνσή της, αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα. ⁹

Ο ρόλος του Εμμανουήλ Ξάνθου στο θέμα της αναζήτησης αρχηγού της Εταιρείας ήταν ιδιαίτερα σημαντικός. Είναι γεγονός ότι από τη σύστασή της έως και τη διεύρυνσή της η Φιλική Εταιρεία προσέβλεπε στη βοήθεια της Ρωσίας. Το ιδανικότερο πρόσωπο για την αρχηγία της Φιλικής Εταιρείας ήταν ο Ιωάννης Καποδίστριας, ο ελληνικής καταγωγής υπουργός Εξωτερικών του Ρώσου αυτοκράτορα και από τα άτομα του στενού περιβάλλοντός του. Στην ανάληψη της αρχηγίας από τον Καποδίστρια, ως επισφράγιση της ρωσικής υποστήριξης στον εθνικοαπελευθερωτικό αγώνα, προσέβλεπαν και μέλη των στρατιωτικών σωμάτων και των τοπικών ελίτ του ελλαδικού χώρου, όπως ο Μπέης της Μάνης Πέτρος (Πετρόμπεης) Μαυρομιχάλης, στους κόλπους των οποίων είχε προωθήσει το μήνυμά της η Εταιρεία.

Εμμανουήλ Ξάνθος

Στις 15 Ιανουαρίου 1820 έφθασε στην Πετρούπολη ο Ξάνθος και την επομένη έγινε εγκάρδια δεκτός από τον Καποδίστρια, ο οποίος ωστόσο αρνήθηκε να αναλάβει την ηγεσία.¹⁰ Ο Φιλήμων¹¹ αναφέρει ότι ο Ξάνθος βρέθηκε σε μεγάλη αμηχανία μετά την άρνηση του Καποδίστρια. Για το λόγο αυτόν, και χωρίς να ενημερώσει την Αρχή, απευθύνθηκε στο γόνο φαναριώτικης οικογένειας, διακεκριμένο στρατηγό και υπασπιστή του Τσάρου Αλέξανδρο Υψηλάντη. Η πρωτοβουλία αυτή του Ξάνθου υπήρξε πολύτιμη υπηρεσία στην εθνική υπόθεση και αναβαθμίζει τον ιστορικό ρόλο του στο πλαίσιο της Φιλικής Εταιρείας.

Ο Εμμανουήλ Ξάνθος παρέμεινε συνεργάτης του Αλέξανδρου Υψηλάντη και από κοινού ίδρυσαν την «Εθνικήν Κάσαν», το κοινό ταμείο το οποίο προοριζόταν για την εξασφάλιση της οικονομικής ενίσχυσης του αγώνα. Μετά την αποτυχία του κινήματος του Υψηλάντη στις Παραδουνάβιες Ηγεμονίες, ο Εμμανουήλ Ξάνθος ταξίδευσε στα κέντρα των ελληνικών παροικιών προκειμένου να εξασφαλίσει οικονομική υποστήριξη για τον επαναστατικό αγώνα που είχε ήδη ξεκινήσει στην κυρίως Ελλάδα.¹²

3. Ο ρόλος του Ξάνθου μετά τη διάλυση της Εταιρείας

Τον Ιούνιο του έτους 1823 ο Εμμανουήλ Ξάνθος διαπεραιώθηκε μαζί με τον Αθανάσιο Τσακάλωφ στο Μοριά. Για ένα μικρό διάστημα διέμεινε στην Τρίπολη, κοντά στο Δημήτριο Υψηλάντη,¹³ με τον οποίο κατάρτισαν από κοινού σχέδιο για την απόδραση του Αλέξανδρου Υψηλάντη από τις φυλακές του Μούκατς της Ουγγαρίας, όπου κρατούνταν. Για το σκοπό αυτόν ο Ξάνθος μετέβη στην Ουγγαρία. Ωστόσο το σχέδιο δεν υλοποιήθηκε γιατί ο Αλέξανδρος Υψηλάντης δεν συναίνεσε στην απόδρασή του και ο Εμμανουήλ Ξάνθος επέστρεψε στην Πελοπόννησο.

Λίγο πριν από την άφιξη του Ιωάννη Καποδίστρια στην επαναστατημένη Ελλάδα, ο Ξάνθος αναχώρησε για το Βουκουρέστι (1827), όπου αποσύρθηκε και ιδιώτευσε λησμονημένος απ' όλους. Φαίνεται ότι την εποχή εκείνη ο Ξάνθος ασχολήθηκε με τα προβλήματα επιβίωσης του ίδιου και της οικογένειάς του. Από κάποιους μάλιστα θεωρήθηκε νεκρός. Μεταξύ αυτών και ο Παναγιώτης Αναγνωστόπουλος, ο οποίος το 1834 δημοσίευσε ένα λίβελλο εναντίον του στην εφημερίδα *Αιών* του Ι. Φιλήμονος, κατηγορώντας τον ότι είχε ξοδέψει αλόγιστα τα χρήματα της «Εθνικής Κάσας».

Το 1837 ο Ξάνθος εγκαταστάθηκε στην Αθήνα και επιδόθηκε, μέσω των απομνημονευμάτων που συνέγραψε, στην αποκατάσταση του ιστορικού του ρόλου ως ιδρυτικού μέλους της Φιλικής Εταιρείας. Η έκδοση των απομνημονευμάτων του ανάγκασε τον Ιωάννη Φιλήμονα να ανασκευάσει τις απόψεις που είχε διατυπώσει για τον Ξάνθο και τη συμμετοχή του στην Αρχή της Εταιρείας και να δημοσιεύσει επιστολή το Μάρτιο του 1840 στην εφημερίδα *Αιών* στην οποία ανασκεύαζε τις κατηγορίες εναντίον του.¹⁴ Σε ένδειξη αναγνώρισης των υπηρεσιών που προσέφερε προς το Έθνος το νεοσύστατο ελληνικό κράτος τού απένειμε το «Χρυσούν Σταυρόν του Σωτήρος» και ένα χρηματικό επίδομα, που ποτέ δεν έλαβε.

Έζησε τα τελευταία χρόνια της ζωής του στα όρια της οικονομικής εξαθλίωσης, σε ένα χαμόσπιτο στην οδό Νικοδήμου 27. Πέθανε στις 28 Νοεμβρίου 1852, λίγες ώρες μετά το βαρύτατο τραυματισμό του από πτώση στις σκάλες της Βουλής, όπου είχε παρακολουθήσει ως απλός πολίτης μια συνεδρίαση. Το Ελληνικό Κράτος τού απέδωσε κατά την κηδεία τιμές στρατηγού.

Εμμανουήλ Ξάνθος

1. Βλ. Μαζαράκης-Αιτιάν, Ι.Κ., *Η Φιλική Εταιρεία* (Αθήνα 1967), σελ. 5.
2. Ξάνθος, Εμμ., *Απομνημονεύματα περί Φιλικής Εταιρείας* (Αθήνα 1845), σελ. 2.
3. Ξάνθος, Εμμ., *Απομνημονεύματα περί Φιλικής Εταιρείας* (Αθήνα 1845), σελ. 2.
4. Ο Εμμανουήλ Ξάνθος στα απομνημονεύματά του αναφέρει ότι ο ίδιος «πνέων μίσος κατά της τουρκικής τυραννίας συνέλαβεν αμέσως την ιδέαν ότι ηδύνατο να ενεργηθή μια μυστική εταιρεία κατά τους κανόνας των ελευθέρων τεκτόνων», απαντώντας σε όσα αναφέρει ο Ιωάννης Φιλήμων στο *Δοκίμιον Ιστορικών περί Φιλικής Εταιρείας* (Ναύπλιο 1834) περί μη συμμετοχής του στην ιδρυτική ομάδα της Εταιρείας. Βλ. Ξάνθος, Εμμ., *Απομνημονεύματα περί Φιλικής Εταιρείας* (Αθήνα 1845), σελ. 2.
5. Σβολόπουλος, Κ., «Η σύσταση της Φιλικής Εταιρείας. Μια επαναπροσέγγιση», *Τα Ιστορικά* 18:35 (2001), σελ. 283-298.
6. Βλ. Μπογδανόπουλος, Δ., *Φιλική Εταιρεία* (Πάτρα χ.χ.), σελ. 97-208 (όπου και φωτογράφιση κειμένου Εθνικής Βιβλιοθήκης, αριθμ. 9142).
7. Ο Δ. Μπογδανόπουλος, σε μια προσπάθεια αποκατάστασης της ιστορικής μνήμης του Παναγιώτη Αναγνωστόπουλου ως ιδρυτικού μέλους της Φιλικής, αναφέρει στην ιστορική μονογραφία για τη Φιλική Εταιρεία ότι τα αρχικά αυτά δόθηκαν στην Κωνσταντινούπολη μετά την τελική διαμόρφωση της Οργάνωσης και δεν ανταποκρίνονται στη σειρά συμμετοχής τους στην ιεραρχία της Εταιρείας, αλλά σε αρχικά των ψευδώνυμων που χρησιμοποιούσαν τα μέλη της Αρχής: Τσακάλωφ Α.Β: Αναστάσιος Βασιλείου, Κομιζόπουλος Α.Ε: Ανδρέας Ελευθεριάδης, Ξάνθος Α.Θ: Θωμαΐδης ή Θυμίδης, Αναγνωστόπουλος Α.Ι: Ιωαννίδης, Ιωακείμ Παναγ. Σέκερης Α.Κ: Κοντός, Καρίμου, Καλόβουλος. Βλ. Μπογδανόπουλος, Δ., *Φιλική Εταιρεία* (Πάτρα χ.χ.), σελ. 65 κ.ε.
8. Ο Παναγιώτης Σέκερης, ο οποίος διέθεσε μεγάλο μέρος της προσωπικής του περιουσίας για τους σκοπούς της Εταιρείας, από μεγάλη μερίδα ιστορικών έχει χαρακτηριστεί ως διάδοχος ουσιαστικά του αποθανόντος Σκουφά στην ηγεσία της εταιρείας. Βλ. και Μαζαράκης-Αιτιάν, Ι.Κ., *Η Φιλική Εταιρεία* (Αθήνα 1967), σελ. 26 κ.ε.
9. Ο Κυριάκος Καμαρινός απειλούσε να αποκαλύψει στον Πετρόμπεη Μαυρομιχάλη ότι ο Ιωάννης Καποδίστριας δεν είχε καμία ανάμειξη στην Εταιρεία, ενώ ο Γαλάτης από το Βουκουρέστι ζήτησε μεγάλα χρηματικά ποσά απειλώντας ότι θα προδώσει την Εταιρεία. Η ανάγκη να οριστεί ένας αρχηγός αυξημένου κύρους ήταν περισσότερο από ποτέ επιτακτική.
10. Στα απομνημονεύματά του ο Ξάνθος αναφέρει σχετικά: «αλλ' ο Καποδίστριας δεν εδέχθη, λέγων ότι, υπουργός ων του Αυτοκράτορος δεν ηδύνατο, και άλλα πολλά». Παρ' όλα αυτά δεν απέλιψε τον Ξάνθο, προτείνοντάς του: «Αν οι αρχηγοί γνωρίζουν άλλα μέσα προς κατόρθωσιν του σκοπού των ας τα μεταχειρισθώσιν». Βλ. Ξάνθος, Εμμ., *Απομνημονεύματα περί Φιλικής Εταιρείας* (Αθήνα 1845), σελ. 16.
11. Βλ. Φιλήμων, Ι., *Δοκίμιον Ιστορικών περί Φιλικής Εταιρείας* (Ναύπλιο 1834), σελ. 254.
12. Στις 4 Αυγούστου 1821, σε γενική συνέλευση που πραγματοποιήθηκε στο ελληνικό γυμνάσιο της Οδησού και μετά τη δραματική τροπή που είχαν πάρει οι εξελίξεις, αποφασίσθηκε η μετονομασία της Φιλικής Εταιρείας σε Φιλανθρωπική Ελληνική Εταιρεία. Η ενέργεια αυτή, που έγινε με πρωτοβουλία της ελληνικής κοινότητας της Οδησού, είχε σκοπό να βοηθήσει τη λειτουργία της Εταιρείας στο πλαίσιο του σκοπού της, που ήταν η στήριξη του εθνικοαπελευθερωτικού αγώνα. Η Φιλανθρωπική Ελληνική Εταιρεία λειτούργησε ως την 1η Αυγούστου του 1851. Βλ. Αυγητίδης, Κ.Γ., *Οι Έλληνες της Οδησού και η Επανάσταση του 1821, αφιέρωμα στα 200 χρόνια από την ίδρυση της Οδησού* (Αθήνα – Γιάννενα 1994), σελ. 179 κ.ε.
13. Διορίσθηκε μάλιστα και μέλος μιας Επιτροπής για την εκδίκαση της διαφοράς μεταξύ του Αντιπροέδρου του Βουλευτικού Βρεσθένης με κάποιους στρατιώτες. Βλ. Ξάνθος, Εμμ., *Απομνημονεύματα περί Φιλικής Εταιρείας* (Αθήνα 1845), σελ. 34.
14. Βλ. Ξάνθος, Εμμ., *Απομνημονεύματα περί Φιλικής Εταιρείας* (Αθήνα 1845), σελ. 35.

Βιβλιογραφία :

Εμμανουήλ Ξάνθος

	Αυγητίδης Κ., <i>Οι Έλληνες της Οδησσού και η Επανάσταση του 1821</i> , Δωδώνη, Αθήνα – Γιάννινα 1994
	Μαζαράκης-Αινιάν Ι.Κ., <i>Η Φιλική Εταιρεία</i> , Αθήνα 1967
	Μπογδανόπουλος Δ., <i>Φιλική Εταιρεία</i> , Αθήνα 1987
	Σβολόπουλος Κ., "Η σύσταση της Φιλικής Εταιρείας: Μια επαναπροσέγγιση", <i>Τα Ιστορικά</i> , 18:35, 2001, 283-298
	Φιλήμων Ι., <i>Δοκίμιον ιστορικόν περί Φιλικής Εταιρείας</i> , Ναύπλιο 1834

Δικτυογραφία :

ΕΛΛΗΝΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ - ΟΔΗΣΣΟΣ - ΦΙΛΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
<http://www.hfcodessa.org/gr/museum.html>

Πηγές

Ξάνθος Εμμ., *Απομνημονεύματα περί Φιλικής Εταιρείας* (Αθήνα 1845).